

نقش حجاب در جامعه و شناسایی علل رواج بدحجابی در بین جوانان "مطالعه موردی: مراکز آموزشی شهر اهواز"

نویسندگان: محمدمهدی بهرام‌زاده^۱

ایمان لطفی^۲

تاریخ دریافت: ۸۹/۴/۶

تاریخ پذیرش نهایی: ۸۹/۱۰/۱۱

فصلنامه مطالعات بسیج، سال چهاردهم، شماره ۵۰، بهار ۱۳۹۰

چکیده

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های اصلی جامعه اسلامی، بسط و گسترش فرهنگ ناب محمدی (ص) در جامعه است. مسئله حجاب نیز به عنوان یکی از ارکان اصلی حفظ عفت عمومی در جامعه، همواره مورد بحث و نظر کارشناسان مسلمان بوده است. هدف اصلی این تحقیق، بیان نظرات اقشار مختلف جامعه درباره عوامل مؤثر بر بی‌حجابی و جایگاه، ضرورت و علل وجود حجاب در جامعه است. این تحقیق بر مبنای پنج متغیر اصلی مؤثر بر بدحجابی در بین جوانان، شامل «کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان»، «کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب»، «تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی»، «تحریف مفاهیم حجاب در جامعه» و «عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها» انجام شده است. نتایج این تحقیق بر اساس نمونه‌ای مشتمل بر دانشجویان و دانش‌آموزان دبیرستانی به دست آمده و نشان می‌دهد که متغیر کاهش حساسیت مردم درباره وضعیت پوشش فرزندان، بیشترین تأثیر را بر بدحجابی دارد. این در حالی است که متغیرهای «تحریف مفاهیم حجاب در جامعه»، «تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی»، «کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب» و «عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها» به ترتیب تأثیرهای بعدی را بر این مسئله دارند.

واژگان کلیدی:

حجاب، اسلام، جامعه، خانواده، روابط اجتماعی.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی دانشگاه شهید چمران اهواز.

۲. کارشناس مترجمی زبان انگلیسی.

مقدمه

وضعیت رعایت حجاب در جامعهٔ امروزی به شکلی درآمده است که به جرئت می‌توان گفت حضور این شاخصهٔ بارز کشورهای اسلامی، در میان کشورهای دنیا تا حدود زیادی کم‌رنگ شده است. البته نباید در این میان نقش زنان مسلمان را که حجاب و پوشش خود را در سرتاسر جهان اسلام رعایت می‌کنند، نادیده گرفت. بی‌تردید پوشش برای مرد و زن با توجه به ویژگی‌های مربوط به جنسیت، هر کدام امری ضروری است که هم از نظر ظاهر، وسیله‌ای برای حفاظت و هم از نظر باطن، موجب متانت می‌شود و حتی اگر دستورات صریح دینی را در این باره عنوان نکنیم، عقل سلیم در ضرورت وجود پوشش، حکم خواهد کرد. متون دینی و تاریخی، بر تصریح و تکیهٔ همهٔ ادیان الهی به داشتن پوشش مناسب اذعان دارند و حتی در تعالیم برخی از ادیان غیر الهی نیز گرایش و تبلیغ نسبت به داشتن پوشش مناسب جزء اصول بدیهی تلقی می‌شود (مجله اولین همایش حجاب، پوشش و آراستگی، ۱۳۸۴). آنچه معلوم است اینکه از منظر اسلام، پوشش برای زن از کیفیت و کمیت و اهمیت بیشتری برخوردار است و دارای نگاهی زیبا در جهت حفظ سلامت و عظمت و شوکت اوست و هر آنچه موجب سستی و افول این عظمت و ابهت باشد، از نظر دین، مردود و محکوم است.

قرآن کریم زنانی را که در بهشت جای دارند به مروارید محجوب و پوشیده در صدف تشبیه فرموده و آنان را به مانند جواهرات گران‌قیمت و باارزشی می‌داند که جواهر فروشان، آنها را در پوششی مخصوص قرار می‌دهند تا به آسانی در دسترس سارقان قرار نگیرند و قدر و ارزششان حفظ شود. ولی با توجه به رویکرد مردم به موضوع حجاب و مسائلی چون: سلیقه‌مداری، افراط و تفریط در امور حجاب و نبود هماهنگی و وحدت رویه در امر حجاب این موضوع را با چالش جدی مواجه کرده است. لذا این تحقیق در نظر دارد به آسیب‌شناسی مسئلهٔ حجاب در جامعه پرداخته، راهکاری برای بهبود وضعیت آن در بین جوانان ارائه دهد.

در این تحقیق سعی شده است تا علل و عوامل وجوب حجاب را از دیدگاه اسلام بررسی کرده، نظرات مردم را راجع به عوامل مؤثر بر وضعیت حجاب در جامعه مورد نقد و بررسی قرار دهد. بنابراین، این تحقیق در پی شناسایی موانع و معایب موجود بر سر راه

ایجاد محیطی کاملاً امن و به دور از هر گونه کجروی و ارائه راه حلی برای حل این مسائل است. این تحقیق، اهدافی از جمله: تبیین مقولهٔ حجاب در جامعهٔ امروزی ایران، بررسی میزان آشنایی مردم با مسئلهٔ حجاب، تقویت پایه‌های علمی در زمینهٔ حجاب، تلاش برای سنجش معانی ضمنی و صریح مسئلهٔ حجاب در میان شهروندان جوان اهوازی، زمینه‌سازی برای تحقیقات بیشتر در این زمینه و جلوگیری از رفتار کلیشه‌ای بر اساس پوشش و حجاب ظاهری را مد نظر دارد.

مبانی نظری

معنای لغوی کلمهٔ «حجاب» که در عصر ما، برای پوشش زن معروف شده، هم به معنی پوشیدن و هم به معنی پرده است؛ اما بیشتر استعمال آن به معنی پرده است. این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می‌دهد که پرده، وسیلهٔ پوشش است و آن پوشش حجاب نامیده می‌شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد. پوشش زن در اسلام این است که در معاشرت خود با مردان، بدن خود را بپوشاند و به جلوه‌گری و خودنمایی نپردازد. اما آیه‌ای که در آن کلمه «حجاب» به کار رفته، مربوط به زنان پیغمبر است. (همان)

استعمال کلمهٔ حجاب در اصطلاح اهل دین، به معنی پوشش زن به وسیلهٔ چادر و نقاب است. واژهٔ حجاب در مورد پوشش زن از معنای لغوی ریشه می‌گیرد و از آن جهت که پرده، سبب پوشیدن هر چیزی است که پشت آن قرار می‌گیرد؛ زیبایی‌های زن به وسیلهٔ نقاب و چادر مستور شده و در پشت آن واقع می‌شود. استاد مطهری می‌نویسد:

«استعمال کلمهٔ حجاب در مورد پوشش زن، یک اصطلاح نسبتاً جدید بوده و در قدیم خصوصاً در اصطلاح فقها، کلمهٔ "ستر" به معنی پوشش به کار می‌رفت. البته معنی شایع لغت حجاب، پرده است و اگر در مورد پوشش به کار برده می‌شود، به اعتبار پشت پرده واقع شدن زن می‌باشد. همین امر موجب شده که عدهٔ زیادی گمان کنند که اسلام خواسته است زن همیشه پشت پرده و در خانه محبوس باشد و بیرون نرود». (مطهری، ۱۳۸۲)

حجاب از دیرباز میان جوامع و طوایف گوناگون وجود داشته و با کیفیت و کمیت‌های کم و بیش متفاوتی در گذر زمان همراه بوده است. اما به طور کلی، از یک سری اصول

و مفاهیم مشترک نشئت می‌گیرد که گرچه این اصول و مفاهیم نیز نقاط اشتراکی با اصول و مفاهیم اسلامی برای وجوب حجاب اسلامی دارند، اما نقصانهایی نیز دارند و به طور کامل مورد پذیرش اسلام نیستند.

رهبانیت و ریاضت (ریشه فلسفی)

دوری از دنیا و ترک لذایذ آن، چه علاقه به مال و ثروت و چه رغبت به زنان، ممکن است زائیده چند نوع تفکر باشد. نخست آنکه، عده‌ای کسب فضیلت و وصول به حقیقت را منوط به ترک دنیا دانسته‌اند. دوم اینکه، گروهی رنج و سختی و اضطراب روحی ناشی از تلاش برای کسب و حفظ ثروت را مغایر با آزادی و علو طبع خود دیده‌اند، لذا فراغت خیال را بر این گونه امور ترجیح داده، از لذات مادی چشم پوشیده‌اند. بر این اساس، زهد و ریاضت موجب شده عده‌ای برای زن، پوشش و حجاب را قرار دهند. در اسلام این رویکرد به کلی رد شده و همان طور که از آیات قرآن و رفتار و گفتار پیامبر (ص) و ائمه (ع) پیداست، دین اسلام تحریم وسایل تجمل و زینت و دیگر نعمتهای حلال را بر خود به سختی مورد انتقاد قرار داده است. بنابراین، نمی‌توان حجاب را به عنوان جنبه‌ای از گرایشهای ریاضت طلبانه در اسلام قلمداد کرد.

حجاب در اسلام از این منشأ سرچشمه می‌گیرد که محل انواع التذاذهای زن و مرد از یکدیگر تنها باید محصور در محیط خانواده بوده و اجتماع منحصرأ محل کار و فعالیت باشد. تأکیدهای اسلام در این زمینه، مایه حفظ این دو از آلودگی به گناه است. بنابراین، اسلام در مورد فلسفه حجاب جنبه‌های ذیل را در نظر گرفته است:

۱. آرامش روانی: نبودن حریم میان زن و مرد و آزادی معاشرتهای بی‌بندوبار، هیجانها و التهابهای جنسی را فزونی می‌بخشد و آن را به صورت یک عطش روحی و یک خواست اشباع نشدنی در می‌آورد. غریزه جنسی غریزه‌ای نیرومند، عمیق و دریا صفت است؛ هر چه بیشتر اطاعت شود، سرکش تر می‌شود؛ همچون آتش که هر چه بیشتر به آن خوراک دهند، شعله‌ورتر می‌شود. برای درک این مطلب به دو نکته باید توجه داشت:

الف) تاریخ همان‌طور که از آزمندان ثروت یاد می‌کند که با حرص و آزی حیرت آور در پی گردآوردن پول و ثروت بوده‌اند و هر چه بیشتر جمع می‌کرده‌اند، حریص‌تر می‌شده‌اند؛ از آزمندانی در این زمینه نیز یاد می‌کند که به هیچ وجه از نظر حس تصرف و تملک در یک حدی متوقف نشده‌اند. از این گونه جریانها در تاریخ قدیم بسیار می‌توان یافت. در دوران جدید نیز این جریانها به شکل دیگر است؛ با این تفاوت که در این دوران لزومی ندارد کسی به اندازه پادشاهان قدیم امکانات داشته باشد.

ب) اسلام با توجه کامل به قدرت شگرف این غریزه، تدابیری را برای تعدیل و رام کردن آن اندیشیده است و در این زمینه، هم برای زنان و هم برای مردان تکلیف معین کرده است. نگاه کردن وظیفه مشترکی است که برای زن و مرد - هر دو - مقرر فرموده است و آنها نباید به یکدیگر خیره شوند؛ نباید چشم‌چرانی کنند؛ نباید نگاههای مملو از شهوت به یکدیگر بدوزند یا به قصد لذت بردن به یکدیگر نگاه کنند. یک وظیفه هم خاص زنان مقرر فرموده و آن این است که بدن خود را از مردان بیگانه پوشیده دارند و در اجتماع به جلوه‌گری نپردازند. به هیچ وجه و به هیچ صورت و با هیچ شکل و رنگ و بهانه‌ای کاری نکنند که موجبات تحریک مردان بیگانه را فراهم کنند. اما علت اینکه در اسلام دستور پوشش به زنان اختصاص یافته، این است که میل به خودنمایی و خودآرایی مخصوص زنان است.

۲. استحکام پیوند خانوادگی؛

۳. استواری اجتماع؛

۴. ارزش و احترام زن. (مطهری، ۱۳۸۱)

روش تحقیق

در این پژوهش، از روش توصیفی و پیمایشی استفاده شده است؛ چرا که به توصیف و تجزیه و تحلیل شرایط موجود می‌پردازد. داده‌های میدانی که جنبه مقطعی دارند، بر مبنای نظرسنجی از دانش‌آموزان و دانشجویان گردآوری شده‌اند. جامعه آماری، دانش‌آموزان و دانشجویانی هستند که به دلیل حضور مستمرشان در اجتماع، توانمندی اظهار نظر درباره اهمیت حفظ حجاب و آسیب‌شناسی عوامل مؤثر بر بدحجابی را دارند.

متغیر مستقل در این پژوهش، شناسایی علل بدحجابی است که در قالب پنج عامل کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها طبقه‌بندی شده‌اند. متغیر وابسته، عدم توجه به مسئله حجاب است که این تحقیق درصدد سنجش تأثیر متغیرهای مستقل بر آن است. نمونه‌گیری تحقیق به صورت سرشماری است. به عبارتی؛ تمامی افراد موجود در جامعه آماری، شامل ۴۰۰ نفر، مورد پرسش قرار گرفته‌اند. ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ای شامل ۲۱ سؤال است که به منظور آزمون فرضیات تحقیق می‌باشد. میانگین نرخ بازگشت پرسشنامه، ۹۳.۵٪ است که نرخ مطلوب و قابل قبولی می‌باشد.

برای تعیین اعتبار و روایی متغیرهای اصلی این پژوهش از روش اعتبار صوری و محتوایی استفاده شده است. برای بررسی پایایی پرسشنامه‌ها نیز از ضریب آلفای کرونباخ که برای سؤالات چند مقیاسی استفاده می‌شود، بهره برده شد. ضرایب آلفای کرونباخ به دست آمده به تفکیک متغیرهای طرح شده در تحقیق، به نسبت مطلوب بوده و نشان‌دهنده پایایی پرسشنامه تحقیق برای ارزیابی متغیرهاست.

تحلیل داده‌ها

فراوانی و درصد پاسخگویان به سؤالات به ترتیب: مرد ۶۱/۳ و زن ۳۸/۷ درصد بوده است. همچنین وضعیت پاسخ‌دهندگان به تفکیک سطح تحصیلات آنها به ترتیب: مقطع دیپلم ۵۴ درصد، کارشناسی ۳۸/۶ درصد، کارشناسی ارشد ۷/۴ درصد بوده است. در خصوص درصد پاسخگویان به تفکیک محل تحصیل، پنج مرکز آموزشی مورد بررسی قرار گرفت که ۲۵ درصد پاسخگویان از دانشگاه شهید چمران، ۱۷.۵ درصد از دانشگاه پیام نور، ۲۱.۲۵ درصد از دبیرستان پسرانه شهدا، ۲۰ درصد از دبیرستان پسرانه شهید بهشتی و در نهایت، ۱۶.۲۵ درصد از دبیرستان دخترانه حضرت معصومه در شهر اهواز هستند.

وضعیت سنجه‌های فرضیات تحقیق و نحوه پاسخگویی به آنها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: بررسی سنجه‌های مربوط به فرضیات تحقیق و وضعیت پاسخگویی به آنها

درصد موافقت	شاخص	فرضیه
۷۴/۱	تغییر علاقه مردم به نوع پوشش	۱. کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره وضعیت پوشش و رعایت حجاب فرزندان‌شان باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.
۸۵/۵	رایج بودن نوع پوشش خانواده	
۵۸	ارتباط نوع پوشش با سن فرد	
۳۴/۹	ضرورت و اهمیت حجاب برای انسان	۲. کاهش آگاهی مردم از مفاهیم و مضامین حجاب باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.
۵۸/۴	آشنا نبودن با کتب و اندیشه‌های بزرگان اسلام در زمینه حجاب	
۶۰/۷	اهمیت علل و ریشه تاریخی وجوب حجاب در اسلام و قبل از آن و بین ادیان و قومهای دیگر	
۶۰/۴	باعث کاهش هوسبازی مردان	۳. تلقی رعایت حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.
۲۹/۹	عدم آزادی در روابط اجتماعی و افکار انسان	
۴۳	عدم بهبود روحیه انسان	
۵۵	محدود نبودن مفهوم حجاب به نوع پوشش	۴. تحریف مفاهیم حجاب در سطح جامعه باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.
۴۱/۶	کاهش رعایت حجاب بین زنان و مردان	
۴۰/۴	متفاوت بودن نوع پوشش در محیط کار نسبت به محیط‌های دیگر	
۷۹/۷	مغایرت اصل آزادی با اجباری بودن حجاب	
۶۵/۴	کاهش اختلاف ظاهری طبقاتی بین مردم از لحاظ اقتصادی و اجتماعی	
۵۹/۷	کاهش میزان رضایت مردم از صدا و سیما در ترویج فرهنگ حجاب	۵. عدم تبلیغ و آموزش کافی رسانه‌ها در زمینه حجاب باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.
۷۴/۳	عدم معرفی و آموزش کافی سخنان بزرگان اسلام به مردم	
۶۰/۱	نفوذ و تأثیر منفی برخی برنامه‌های ماهواره و ترویج اندیشه‌های غرب در جامعه	

نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون Z تک نمونه‌ای و در سطح معنی‌داری به دست آمده (۰/۰۵)، نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان، متغیرهای کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنی‌دار می‌باشند؛ بدین معنا که پنج متغیر مذکور، نوع حجاب را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

جدول ۲: آزمون Z فرضیه‌های پژوهش

ردیف	مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف معیار	سطح معنی‌داری
۱	کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان	۲۲/۷۲	۲/۵۳	۰/۰۰۰
۲	کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب	۱۶/۰۳	۳/۷۲	۰/۰۰۰
۳	تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی	۱۳/۱۰	۴/۳۳	۰/۰۰۰
۴	تحریف مفاهیم حجاب در جامعه	۸/۶۸	۵/۳۵	۰/۰۰۲
۵	عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها	۱۸/۱۵	۲/۶۷	۰/۰۰۰

رابطه هر کدام از پنج متغیری که در پنج فرضیه مورد بررسی قرار گرفته‌اند، با وضعیت کلی حجاب در جامعه که از مجموع نظرات ارائه شده برای پنج متغیر ذکر شده به دست آمده است، با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون سنجیده شده است که نشان‌دهنده میزان تأثیر هر کدام از این متغیرها بر وضعیت حجاب است. نتایج به دست آمده که در جدول ۳ به آن اشاره شده است، نشان می‌دهد که بین پنج متغیر کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها و وضعیت رعایت حجاب در جامعه، رابطه معنی‌دار وجود دارد. در همه موارد، ضریب همبستگی کمتر از ۰/۸۰ بوده است.

جدول ۳: آزمون همبستگی فرضیه‌های پژوهش

وضعیت حجاب در جامعه			متغیر
N	Sig	R	
۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۹۷ ^{**}	کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان
۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۴۳ ^{**}	تحریف مفاهیم حجاب در جامعه
۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۴۲ ^{**}	تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی
۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۲۷ ^{**}	کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب
۱۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۲۴ ^{**}	عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها

** ارتباط بین دو متغیر در سطح ۹۹٪ اطمینان معنی‌دار است.

برای بررسی ارتباط متغیرهای مطرح در فرضیات اول تا پنجم، تحلیل رگرسیونی انجام شد تا تأثیر متغیرهای پیش‌بین (کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها) بر متغیر ملاک؛ یعنی وضعیت رعایت حجاب در جامعه نشان داده شود. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان با ($R^2 = 0/635$, $P < 0/05$ و $F = 304/170$) و تحریف مفاهیم حجاب در جامعه بیشترین تأثیر و تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها به ترتیب تأثیرات کمتری داشته‌اند، که اطلاعات مربوط به آنها در جدول ۴ موجود است.

جدول ۴: آزمون تحلیل رگرسیونی فرضیه‌های پژوهش

ردیف	مؤلفه‌ها	R	R ²	F	Sig	BeZa
۱	کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان	0/797	0/635	304/170	0/000 ^a	0/797
۲	تحریف مفاهیم حجاب در جامعه	0/743	0/853	504/868	0/000 ^b	0/508
۳	تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی	0/742	0/976	0/962	0/000 ^c	0/405
۴	کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب	0/727	0/981	92	0/000 ^d	0/204
۵	عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها	0/724	0/993	0/756	0/000 ^e	0/103

با استفاده از آزمون Z و تحلیل واریانس، تأثیر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی بر نظرات پاسخگویان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۵ نشان داده شده است. همان‌طور که مشخص است، بین نظرات پاسخگویان مرد و زن در مورد کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره نوع پوشش فرزندان، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها، تفاوت معنی‌داری وجود نداشته و هر

دو جنس به تأثیر کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره‌ی نوع پوشش فرزندان اشاره کرده‌اند. از سویی، تجزیه و تحلیل واریانس نشان می‌دهد بین نظرات افراد با مقاطع تحصیلی مختلف در مورد تأثیر هر پنج مشخصه بر وضعیت حجاب در جامعه، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. اما در مورد تأثیر مشخصه تحریف مفاهیم حجاب در جامعه، بین پاسخگویان در مراکز مختلف تحصیلی تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود. در مورد متغیرهای دیگر، تفاوت معنی‌داری دیده نمی‌شود.

جدول ۵: جدول خلاصه رابطه ویژگی‌های جمعیت‌شناختی با متغیرهای پژوهش

متغیر	فرصه اصلی ۱		فرصه اصلی ۲		فرصه اصلی ۳		فرصه اصلی ۴		فرصه اصلی ۵		
	میانگین	انحراف آماری (std)	میانگین	انحراف آماری (std)	میانگین	انحراف آماری (std)	میانگین	انحراف آماری (std)	میانگین	انحراف آماری (std)	
جنسیت	مرد	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
	زن	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
مقطع تحصیلی	دیپلم	۱۵۸۸	۲۱۰۹	۱۵۸۸	۲۱۰۹	۱۵۸۸	۲۱۰۹	۱۵۸۸	۲۱۰۹	۱۵۸۸	۲۱۰۹
	کارشناسی	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
دانشگاه شهید چمران	دانشگاه شهید چمران	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
	دانشگاه پیام نور	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
دانشگاه پسران شهدا	دانشگاه پسران شهدا	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
	دانشگاه پسران شهدا	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
دانشگاه دختران حضرت معصومه	دانشگاه دختران حضرت معصومه	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹
	دانشگاه دختران حضرت معصومه	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹	۱۷۹۱۱	۲۱۰۹

جدول ۶: خلاصه نتایج تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر فرضیه‌های تحقیق

فرضیه	فرضیه‌ها	جنسیت	مقطع تحصیلی	وضعیت	
				بیشترین	کمترین
فرضیه ۱	کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره وضعیت پوشش و رعایت حجاب فرزندانشان باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.	×	مستقیم	دانشجویان	دانش‌آموزان
فرضیه ۲	کاهش آگاهی مردم از مفاهیم و مضامین حجاب باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.	مرد	مستقیم	دانشجویان	×
فرضیه ۳	تلقی رعایت حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.	×	مستقیم	دانشجویان	دانش‌آموزان
فرضیه ۴	تحریف مفاهیم حجاب در سطح جامعه باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.	×	×	×	×
فرضیه ۵	عدم تبلیغ و آموزش کافی رسانه‌ها در زمینه حجاب باعث عدم توجه به مسئله حجاب شده است.	زن	مستقیم	دانش‌آموزان	دانشجویان

نتایج تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر فرضیه‌های تحقیق در جدول ۶ ارائه شده

است؛ بر این اساس:

۱. جنسیت تنها در فرضیه ۲ و ۵ بر رابطه بین دو متغیر تأثیرگذار بوده و در سایر فرضیه‌ها بین نظرات پاسخگویان مرد و زن در مورد رابطه بین متغیرها، تفاوت معنی‌داری وجود نداشته است.

۲. مقطع تحصیلی به جز در فرضیه ۴، بر رابطه بین متغیرها در سایر فرضیه‌ها تأثیر مستقیم داشته است؛ به طوری که با افزایش سطح تحصیلات، بر رابطه بین متغیرها تأکید بیشتری شده است.

۳. نوع درجه تحصیلی تنها بر فرضیه ۴ (تحریف مفاهیم حجاب در جامعه) بی‌تأثیر بوده است. دانشجویان بیش از دانش‌آموزان بر رابطه بین دو متغیر در فرضیه‌های ۱ و ۲ و ۳ مربوط به فرضیه‌های کاهش حساسیت خانواده‌ها درباره وضعیت پوشش فرزندان، عدم آگاهی مردم از مفاهیم حجاب و تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی

تأکید کرده‌اند. همچنین دانش آموزان در فرضیات ۱ و ۳ کمترین تأثیر را ابراز داشته و دانش آموزان بر تأثیر عدم آموزش و تبلیغ رسانه‌ها در زمینه حجاب بر وضعیت رعایت حجاب در جامعه تأکید زیادی داشتند.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هر پنج فرضیه این پژوهش مورد تأیید است. بر اساس داده‌های جدول ۲، به نظر پاسخگویان، هر پنج متغیر تحقیق تأثیر مثبتی بر وضعیت حجاب در جامعه دارند. به نظر پاسخ‌دهندگان، کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش فرزندان با میانگین ۲۲/۷۲ بیشترین تأثیر را بر وضعیت حجاب در جامعه و بعد از آن به ترتیب: تحریف مفاهیم حجاب در جامعه، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها، میانگینهای بعدی را دارا می‌باشند. همچنین بر اساس نتیجه آزمون همبستگی پیرسون، هر پنج متغیر با وضعیت حجاب در جامعه رابطه معنی‌داری دارند. نتیجه این آزمون نشان می‌دهد که بیشترین میزان همبستگی با وضعیت حجاب در جامعه، کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش فرزندان و کمترین آن را عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها داراست که کاملاً با نتیجه آزمون Z همخوانی نشان می‌دهد. نتیجه تحلیل رگرسیون نیز کاملاً با نتیجه آزمون Z و همبستگی مطابقت دارد. جدول ۵ رابطه ویژگی‌های جمعیت‌شناختی با متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. بر اساس داده‌های جدول ۵، پاسخ‌دهندگان مرد با میانگین بالاتری نسبت به پاسخ‌دهندگان زن، نظر مثبت نسبت به تأثیر کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه، تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها دارند. بیشترین میانگین در بین پنج متغیر مذکور از نظر پاسخ‌دهندگان زن، به تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و کمترین میانگین به عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها اختصاص دارد. در این مورد، نظر پاسخ‌دهندگان مرد نیز به همین صورت است. همچنین پاسخ‌دهندگان مقطع کارشناسی ارشد نیز با میانگین بالاتری نسبت به پاسخ‌دهندگان مقاطع دیگر به تأثیر پنج متغیر فوق اعتقاد دارند. کمترین میانگین در این رابطه به پاسخ‌دهندگان مقطع دیپلم اختصاص دارد. این نکته نشان‌دهنده این موضوع است که با

افزایش سطح تحصیلات، اعتقاد به تأثیر پنج متغیر مورد نظر بر وضعیت حجاب در جامعه افزایش می‌یابد. در مورد تفاوت بین پاسخ‌دهندگان در مراکز آموزشی پنج‌گانه‌ای که پژوهش انجام شده است نیز می‌توان گفت که پاسخ‌دهندگان دانشگاه شهید چمران با میانگین بالا نسبت به پاسخ‌دهندگان مراکز آموزشی دیگر به تأثیر کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش فرزندان، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه و تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی اعتقاد دارند. فقط در تأثیر کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب، پاسخ‌دهندگان دبیرستان پسرانه شهید بهشتی، میانگین بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین میانگین در دو متغیر کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش و تحریف مفاهیم حجاب در جامعه به پاسخ‌دهندگان دبیرستان پسرانه شهدا و در متغیر کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب به پاسخ‌دهندگان دانشگاه پیام نور اختصاص دارد. بیشترین میزان در متغیر عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها نیز به پاسخ‌دهندگان دبیرستان دخترانه حضرت معصومه اختصاص دارد.

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش، هنگام برنامه‌ریزی برای بهبود وضعیت حجاب و کاهش بدحجابی در جامعه، ضرورت دارد بر نقش کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش فرزندان به عنوان مؤثرترین عامل تأکید شود. مهم‌ترین عامل از نظر همه پاسخ‌دهندگان، کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش و بعد، تحریف مفاهیم حجاب در جامعه است. در واقع؛ همه اذعان دارند که رفتار کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش فرزندان و تحریف مفاهیم حجاب در جامعه، بیش از تلقی حجاب به عنوان محدودیتی در روابط اجتماعی، کاهش آگاهی مردم از مفاهیم حجاب و عدم تبلیغ و آموزش مناسب حجاب در رسانه‌ها بر وضعیت حجاب در جامعه تأثیر دارند. لذا لازم است برنامه‌ریزی‌های فرهنگی بر مبنای کاهش حساسیت خانواده‌ها در مورد نوع پوشش فرزندان و تحریف مفاهیم حجاب در جامعه طراحی شوند. به طور خلاصه می‌توان بیان کرد که انجام برنامه‌ریزی‌هایی برای آموزش مردم نسبت به امر حجاب و

مورد اهمیت قرار دادن این مسئله در نظر افراد جامعه می‌تواند گام مهمی در راه افزایش مقبولیت حجاب در میان افراد جامعه به ویژه جوانان باشد. با توجه به فرضیه‌های پیشنهاد شده در این تحقیق می‌توان به این نتیجه رسید که با اینکه اکثر قریب به اتفاق پاسخ‌دهندگان، خانواده را مؤثرترین علت برای انتخاب نوع پوشش خود می‌دانند، اما در پوشش خود از خانواده پیروی نمی‌کنند؛ در حالی که چادر را به عنوان پوشش خود انتخاب نمی‌کنند، اما آن را به عنوان معضلی در روابط اجتماعی خود و دلیلی برای داشتن روحیه بهتر نمی‌بینند. بنابراین، با پناه بردن به راه‌حلهای گوناگون مانند تغییر نوع پوشش خود، بسته به شرایطی که پیش می‌آید، خود را در پوششهای متفاوتی در می‌آورند. از جمله عوامل رویداد این دوگانگی می‌توان از عدم آموزش کافی در زمینه حجاب و اطلاع کافی نداشتن از اندیشه‌های بزرگان و عالمانی همچون استاد مطهری و وجود فاصله طبقاتی اقتصادی که زمینه‌ساز فاصله‌ای اجتماعی بین آحاد مختلف مردم است، نام برد. در نهایت باید به این نکته مهم توجه داشت که رسانه‌های گروهی از جمله صدا و سیما و مطبوعات تأثیر بسزایی در ترویج فرهنگ حجاب در جامعه و بالا بردن ضریب امنیتی و سیاسی کشور در زندگی اقشار مختلف مردم دارد.

به اعتقاد جامعه‌شناسان، ناهنجاری‌ها و جرایم اجتماعی در تمام دوره‌ها و جوامع وجود دارند، اما برخی شرایط با گسترش دامنه این ناهنجاری‌ها معضلاتی را به وجود می‌آورد که امنیت اجتماعی را با خطر مواجه می‌کند. بروز این مسئله در جامعه‌ای که دارای فرهنگ غنی دینی و مبتنی بر اخلاق و دستورات رفتاری در حوزه زندگی فردی و اجتماعی است، قابل تأمل و دقت بیشتری است.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. مجله اولین همایش حجاب، پوشش و آراستگی (۱۳۸۴)؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج؛ ۲۴ آبان.
۳. مطهری، مرتضی (۱۳۸۱)؛ مقام زن، خلاصه آثار شهید مطهری، دفتر چهارم، تهران، مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع)، چ چهارم.
۴. مطهری، مرتضی (۱۳۸۲)؛ مسئله حجاب، تهران، صدرا، چ پنجاه و هشتم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

